

arctica

Bulletin van

Arctic Peoples Alert

nummer 8 - Voorjaar 2000

*f*3,50

Colofon

Arctica is het bulletin van Arctic Peoples Alert voorheen stichting Innu Steungroep

nummer 8 - Voorjaar 2000

Arctic Peoples Alert
Zusterstraat 58 B
2512 TN Den Haag

telefoon: 070 4020943
fax: 070 3882915
e-mail: arctica@planet.nl
Web-site: http://www.hello.to/arctica

postbank: 440 8028
actierekening: 40092
KvK: S-157171

Redactie: Drs. Jan van Boeckel (Zweden), Ir. Charles van den Ouweland en Govert de Groot. Met bijdragen van: Drs. Martine Greve, Drs. Mirjam Niemans, Margot Storm (Noorwegen), Michiel Vosveld, e.a.

ISSN: 1387-2818

Druk: Adelante Den Haag op minder milieu-belastend Savetree 100% oud papier
Layout: Kees van den Berg
Foto voorpagina: Nenets selecteren rendieren voor de slacht, Krasnoe, Noord Rusland, december 1999. (Govert de Groot)

Oplage: 2250 exemplaren

Inhoud:

Arctic Peoples Alert

Govert de Groot

De winter is zacht geweest. Het voorjaar brak te vroeg aan. Is dit een normale klimaatfluctuatie of is dit een voorbode van **klimaatverandering**? Arctic Peoples Alert heeft weer veel te melden, maar in dit bulletin hebben we daar eigenlijk te weinig ruimte voor. In december 2000 heeft de Commissie Museale Gedragslijn van de Nederlandse Museumvereniging advies uitgebracht over wat er moet gebeuren met de Groenlandse menselijke resten die staan opgesteld in het **Westfries Museum** te Hoorn. Arctic Peoples Alert vindt het advies volstrekt ontoereikend. De tekst op het bordje in het museum moet worden gewijzigd, maar verder hoeft er volgens de Commissie eigenlijk niets te gebeuren. Arctic Peoples Alert zal zich nu tot de gemeenteraad van Hoorn wenden.

De discussie rond de **sledehonden** blijft ons bezig houden. Inmiddels zijn de eerder in Arctica genoemde stichtingen voor sledehonden niet meer actief en is er een nieuwe stichting opgericht. De organisatie *Arctic Life* wil de levensomstandigheden van de honden verbeteren, in samenspraak met de inheemse bevolking, de Inuit. Arctic Peoples Alert is in gesprek met 'Arctic Life' <http://www.arcticlife.org>.

Podium Groenland op 28 november 1999 was de indrukwekkende afsluiting van 'het Groenlandse jaar', in het kader van de tentoonstelling: *Verleden, heden en toekomst van de Groenlandse Inuit. ESKIMOLAND: de kunst van het overleven*. Het verbaast ons echter dat de discussie over de pro's en contra's van import van **duurzaam zeehondenbont** niet echt door de media wordt opgepakt. Zelfs niet na de presentatie van de nieuwe modecollectie van *Wees Meester en Vormgever van Jezelf* in Paradiso te Amsterdam.

Koud na afloop van Podium Groenland vertrok ik voor een orintatiereis naar Salekhard in het noordwestelijkste puntje van **Siberië**. In Naryan Mar in noord-Rusland zocht ik Alexander Vyucheisky op, onze gast van de Arctische Dag op 31 oktober 1998. Bij het verschijnen van deze Arctica is het bezoek van **Piotr Ozjelov**, een Chanti, en het bestuur van *Conflictvrij Noorden* aan Den Haag net achter de rug.

Intussen bereiden wij een bezoek voor van een delegatie uit de Nenets Autonome Regio in oktober aan Groningen, Den Haag en Brussel. Zij staan als inheems volk in het huidige Rusland voor een aantal ontwikkelingen, maar ook voor een groot aantal problemen. Wij willen de **Nenets** als voorbeeld nemen en daarmee de komende jaren aandacht vragen voor alle inheemse volken in het noorden van de Russische Federatie. Hierbij werkt Arctic Peoples Alert onder andere samen met *RAIPON* (*Russian Association of Indigenous Peoples of the North)*, de Russische ngo *Conflictvrij Noorden* en de Belgische ngo '*Horizon Projects*'.

In Groningen willen we in samenwerking met het Arctisch Centrum een workshop organiseren over projecten voor inheemse volken in Rusland. Ook werken we aan een publieksmanifestatie in Groningen en Den Haag en zal er een *Arctica Special* over inheemse volken in Rusland worden uitgebracht. Steun voor deze campagne is van harte welkom op **GIRO 40092**. Natuurlijk vergeten wij onze vrienden de Innu in Labrador en Quebec niet. De laagvliegoefeningen gaan door, maar dat zijn niet de enige problemen waar zij voor staan. De sociale situatie is zeer slecht en we zijn eigenlijk verbaasd dat een land als Canada niet meer kan doen voor zijn eerste volken.

De 'Groenlandse' menselijke resten van Hoorn

Jan van Boeckel/Govert de Groot

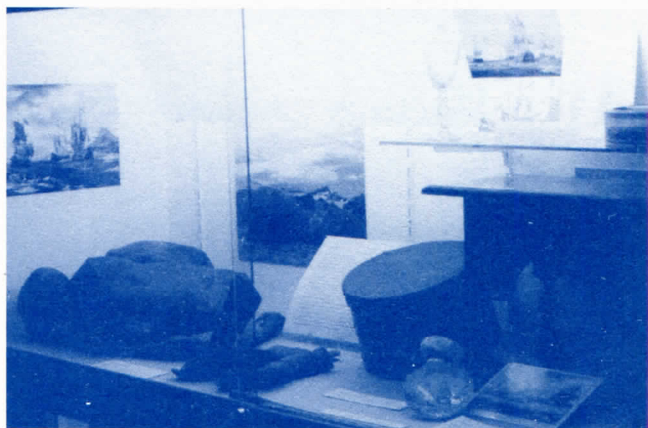
De Nederlandse Museum Vereniging (NMV) heeft in december 1999 advies uitgebracht over de teruggave van de 'Groenlandse' menselijke resten die worden geëxposeerd in het Westfries Museum in Hoorn. De aanleiding was de tentoonstelling *'Botje bij Botje'* in de Rotterdamse Kunsthal en het verzoek van de Groenlandse regering om deze resten - na DNA-onderzoek - terug te geven (zie Arctica nr. 4, Winter 1998/1999 en de Arctica *Groenland-Special)*.

De Commissie van Beheer van het Westfries Museum wilde zich, alvorens een besluit te nemen tot teruggave, graag oriënteren op het beleid van de NMV. De *Commissie Museale Gedragslijn* van de NMV boog zich vervolgens over deze vraag en stelde in haar advies dat *'vraagstukken met betrekking tot de teruggave van menselijke resten in beginsel behandeld dienen te worden als teruggave van cultureel bezit.'* Maar uit de rest van het advies blijkt dat de commissie de kwestie in de eerste plaats behandelt als een verzoek tot lijkbezorging van de gevraagde menselijke resten.

Verder stelt de commissie in haar advies dat een verzoek om teruggave *'uit dient te gaan van de vermoedelijke nabestaande(n) als beschikkingsgerechtigden'*. Bovendien moet er zelfs sprake zijn van *'naaste familieverwantschap, die moet blijken uit genetisch onderzoek (zoals DNA onderzoek) of gedocumenteerd uit andere feiten en omstandigheden, zoals plaats van herkomst en relatief gering tijdsverloop tussen datering menselijke rest en verzoek om teruggave;'*

Wij vragen ons af waarom de commissie dergelijke stringente eisen stelt aan teruggave. Als men ter vergelijking kijkt naar de jurisprudentie in de Verenigde Staten, dan blijkt dat men daar een veel meegaander beleid hanteert. Het *Smithsonian Institution* te Washington bezat bijvoorbeeld meer dan 16.000 skeletten van Noordamerikaanse Indianen. Een deel van deze collectie is inmiddels al teruggegeven en opnieuw begraven, en de rest zal spoedig volgen. De Indianen die teruggave eisten beriepen zich op de *'Native American Graves Protection and Repatriation Act'*. Wanneer een Indianenvolk kan aantonen dat ze een 'culturele affiliatie' hebben met een bepaald voorwerp dan kan het dit voorwerp zonder meer opeisen.

De commissie stelt dat het aan de verzoekende partij is de verwantschap aan te tonen. Waarom, zo vragen wij ons af, wordt er niet geadviseerd dat er een onafhankelijk DNA onderzoek wordt verricht om meer informatie te krijgen over de oorsprong van de (veronderstelde) Inuit-resten? Het verbaast ons overigens dat het Westfries Museum een dergelijk onderzoek nog niet heeft laten verrichten. De Groenlandse regering heeft al ruim een jaar geleden aangeboden een dergelijk onderzoek te willen laten verrichten door dr Niels Lynnerup van het Panum Instituut in Kopenhagen, om onomstotelijk vast te kunnen stellen dat de resten inderdaad uit Groenland afkomstig zijn.

De vitrine in het Westfries Museum

De commissie acht het tenslotte raadzaam dat *'de wijze van exposeren en de informatie over de betreffende menselijke rest zodanig wordt aangepast, dat uitdrukking wordt gegeven aan de onzekere herkomst van de Inuit resten en respect wordt betoond tegenover deze etnische bevolkingsgroep'*.

Arctic Peoples Alert vindt het tentoonstellen van de resten van een (waarschijnlijk) inheemse man uit Groenland in het Westfries Museum ongepast, omdat daarmee de gevoelens van de Groenlanders onnodig worden gekrenkt. De expositie van de Inuit-resten mag in de ogen van de Commissie kennelijk onverkort voortgaan. Wij vinden het advies van de Commissie Museale Gedragslijn zeer teleurstellend, hetgeen wij ook in een uitgebreide brief aan de NMV hebben kenbaar gemaakt.

Wij zullen ons nu wenden tot de gemeenteraad van Hoorn onder wier verantwoordelijkheid de Commissie van Beheer van het Westfries Museum valt.

(Zowel het advies van de Commissie Museale Gedragslijn als onze reactie daarop zijn te vinden op: **www.hello.to/arctica**).

Bij het ter perse gaan van Arctica bereikte ons het bericht dat de gemeenteraad van Hoorn bereid lijkt te zijn de resten van de Inuk zonder verdere voorwaarden terug te geven aan Groenland.

Adam Hinton/Survi

1

ES ALERT
2

3

OPLES ALERT
4

FUR COATS
are worn by
BEAUTIFUL
ANIMALS
and
Berg
Marnix Koolhaa
5

Canada's Tibet: zelfmoord onder de Innu van Labrador

Drs Mirjam Niemans, antropologe

In november vorig jaar werd de Innu-gemeenschap Shetshatshiu in Labrador voor de derde maal binnen zes maanden opgeschrikt door de zelfmoord van een van zijn jonge inwoners. Extra schrijnend is in dit geval dat het de zoon betrof van Napes Ashini, die op het moment van de zelfmoord op weg was naar Londen om een rapport van Survival International te presenteren getiteld: *Canada's Tibet; the killing of the Innu*, over de oorzaken van het hoge zelfmoordpercentage onder de Innu ('indianen') van Labrador.

Het rapport van Survival International, een internationale mensenrechtenorganisatie voor inheemse volken, is in de Canadese pers uitgebreid behandeld en meer dan eens controversieel genoemd. Grote bezwaren zijn geuit tegen de vergelijking van Canada met Tibet, waar de Chinezen reeds veertig jaar lang Tibetanen martelen, gevangen zetten en uitmoorden. Het grote verschil met de Chinezen ligt natuurlijk in het feit dat de Canadezen de Innu niet actief uitmoorden. Passief gebeurt er echter des te meer: de statistieken wijzen uit dat de kans dat een Innu zelfmoord pleegt dertien keer zo groot is als dat een Canadees dit doet. Ook de kindersterfte ligt hoog onder de Innu; een Innu-kind onder de vijf jaar heeft een drie tot zeven keer zo grote kans om te sterven als een gemiddeld Canadees kind.

Survival stelt dat de doelstellingen van de Canadese regering ten aanzien van de Innu dezelfde zijn als die van de Chinese regering ten aanzien van de Tibetanen: de (gedwongen) integratie van een dwarsliggende minderheid in een dominante cultuur om op deze wijze toegang te kunnen krijgen tot hun land en de natuurlijke hulpbronnen. Ze toont in het rapport aan dat de Canadese regering zowel in het verleden als in het heden gebruik en misbruik heeft gemaakt van repressieve instituties zoals de kerk, het schoolsysteem en de Canadese wetgeving. Dit heeft er mede voor gezorgd dat de Innu zijn wat ze heden ten dage zijn: een onthechte gemeenschap waarin interne politieke strijd, alcoholisme en fysiek en seksueel misbruik zwaar drukken op drie tot vier generaties mensen.

Labrador is het land dat de Franse ontdekkingsreiziger Jacques Cartier eens beschreef als 'Het land dat God aan Kaïn gaf'. Het onherbergzame land heeft de Innu eeuwenlang beschermd tegen ongewenste invloeden van de Europeanen. Maar Labrador is niet langer het land van Kaïn. Labrador is nu het land van grootschalige hydro-elektrische projecten, militaire laagvliegoefeningen van onder andere Nederland, mijnbouw en houtkap. Labrador is verworden tot het land van Abel en de Innu zullen hieraan mee moeten werken, of ze willen of niet. Het verlies van land, cultuur en zelfbeschikkingsrecht heeft onder de Innu vooral geresulteerd in verlies aan zelfrespect. Dit negatieve zelfbeeld heeft zich diep verankerd onder de Innu, en de gevolgen ervan zijn bijna niet voor te stellen door Europeanen of Noord-Amerikanen.
Bij het lezen van de zelfmoordberichten uit Labrador gingen mijn gedachten automatisch terug naar de zes maanden in 1994 die ik daar als antropologie-student heb doorgebracht. De namen van de mensen die het afgelopen half jaar in Shetshatshiu zelfmoord hebben gepleegd zijn bekende namen. Eén naam deed mij echter de adem stokken: Clarence Osmond, de zoon van de familie bij wie ik maanden in huis heb mogen wonen.

Ik kan niet zeggen dat ik Clarence goed kende. Hij was 22 jaar destijds en een heel gemiddelde jongen uit de gemeenschap. In dit geval wil dat zeggen dat hij in zijn vroege jeugd seksueel was misbruikt door een onderwijzer die wel eens op hem en zijn broer kwam passen. Zijn ouders waren jarenlang zware alcoholisten die hun kinderen verwaarloosden, totdat ze besloten dat het genoeg was en hulp zochten. Zoals veel voorkomt (binnen Innu-gemeenschappen maar ook daarbuiten) ging ook Clarence drinken en werd hij behalve een slachtoffer tevens een dader van seksueel misbruik. Binnen een kleine gemeenschap heeft dit desastreuze gevolgen voor de verhoudingen: zo is bijvoorbeeld al snel de broer van je buurman de verkrachter van je zuster.

Clarence was getrouwd en had destijds één kind; een zoon van twee jaar, Rodney, waar later nog een dochter bij kwam. Het huwelijk liep niet goed en ten tijde van mijn verblijf in Labrador ging Clarence (bij gebrek aan faciliteiten in de regio) voor drie maanden in behandeling in een van de Native Treatment Centres in het westen van Canada. Ik heb hem daarna niet meer gezien. Afgelopen juli schoot hij zichzelf door het hoofd in de kelder van zijn ouderlijk huis. De pijn en het verdriet van Clarence die hem hebben aangezet tot deze daad zijn voor ons alleen verstandelijk te bevatten.

Op persoonlijk en gemeenschapsniveau hebben de Innu er de laatste jaren veel aan gedaan om deze destructieve cirkel te doorbreken. Het wordt nu ook tijd dat de Canadese regering haar verantwoordelijkheid neemt. Geld geven is niet genoeg. Het gaat om erkenning en respect, en het scheppen van die condities waaronder de Innu optimaal kunnen beslissen over hun eigen toekomst.

Het rapport van Survival International is te lezen of te bestellen via **www.survival.org.uk**. Zie ook **www.innu.ca**

Schadeloosstelling voor Inuit

Michiel Vosveld

Uummannaq heeft een lange geschiedenis. Rondom de Inuit-nederzetting aan de voet van Thule Mountain liggen de restanten van huizen die duizenden jaren geleden door arctische jagers zijn gebouwd. De ligging is voor een jager dan ook ideaal. Het nabije fjord is rijk aan zeehond en walrus. Het land biedt de jager poolvossen en ijsberen. De enorme populatie vogels maakt het plaatje compleet, maar er is echter één verstorend element: de Thule Airbase.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog raakten de Amerikanen geïnteresseerd in Groenland. Een defensieverdrag met Denemarken maakte het mogelijk dat de Amerikanen in de buurt van Uummannaq (niet te verwarren met de veel zuidelijker gelegen plaats met dezelfde naam) een weerstation en de handelspost *Kap York Stationen Thule* (ook wel Dundas genoemd) bouwden. Dit militaire weerstation groeide langzamerhand uit tot een volledige luchtmachtbasis, de Thule Airbase, die uiteindelijk onderdak bood aan duizenden militairen. Ondanks een streng verbod op contact tussen militairen en Inuit, was de invloed van de basis bijzonder groot. De rust in het jachtterrein van de jagers werd voorgoed verstoord en de jachtopbrengsten daalden. De jagersraad ontving jaarlijks slechts 200 kronen schadevergoeding voor gederfde inkomsten. De houding van de Amerikanen en Denen tegenover de aanwezigheid van de Inuit verslechterde met elke verdere uitbreiding van de basis.

In 1953, toen de Amerikanen voornemens waren luchtdoelraketten op de basis te stationeren, besloten de Denen de gehele bevolking van Uummannaq te verplaatsen. Ook de handelspost Dundas verdween hierdoor. Een nieuwe nederzetting werd opgericht: Qaanaaq. Men deed het in de media voorkomen alsof het een vrijwillige verhuizing betrof, maar dat was het bepaald niet. De raad van jagers, die in die tijd de hoogste autoriteit in het gebied vormde, werd nooit gehoord. Om vaart achter de verhuizing te zetten, kregen de Inuit drie dagen de tijd om zich gereed te maken voor de tocht naar Qaanaaq. Iedereen die later vertrok zou geen vervangende woonruimte toegewezen krijgen. Het argument achter de snelheid waarmee men moest vertrekken was de conditie van het ijs waarover de tocht gemaakt zou worden, uitstel was vanwege het aankomende zomerseizoen niet verantwoord. Een veel waarschijnlijker reden voor de haast is echter dat de Denen de verhuizing wilden afronden voordat Groenland, in plaats van een kolonie, een provincie van het Koninkrijk Denemarken zou worden. Dit gebeurde enkele weken later en gaf de Inuit Deens staatsburgerschap. Ze verkregen dezelfde rechten als de Deense staatsburgers in Denemarken, dus ook eigendomsrechten op hun woningen.

De gedwongen sledetocht naar Qaanaaq kostte een vrouw het leven en bracht de bevolking naar een plaats ver weg van de basis, maar dus ook ver weg van de rijke jachtgronden. De Inuit schatten hun schade als gevolg van de gedwongen verhuizing op 47 miljoen gulden. Om de schade te verhalen, spande men een proces aan tegen de Deense staat. Van de 105 verhuisde Inuit zijn er 63 nog in leven en samen met hun nakomelingen en twee Deense advocaten legden zij onder de naam *Hingitaq 53* ('de Verdreven 53') een tweetal eisen neer. Ten eerste wilde men een schadeloosstelling voor de gederfde inkomsten en de geleden schade en ten tweede wilde men de jachtgronden rond Uummannaq terug. Behalve dat de Deense overheid dus diep in de buidel zou moeten tasten, zou het toekennen van de tweede eis het einde van Thule Airbase betekenen. Gesterkt door een uitspraak van een Australische rechter over teruggave van inmiddels bebouwde jachtgronden aan de Aboriginal-bevolking begon men aan het proces in Kopenhagen.

De *Østre Landsret* besliste echter anders. De Deense staat werd veroordeeld tot een schadevergoeding van 2 miljoen kronen, ongeveer 500.000 gulden. Bovendien blijft de teruggeëiste grond een Amerikaanse basis in Amerikaanse handen. Het feit dat Denemarken met het tolereren van de luchtmachtbasis aan een groot deel van haar NAVO-verplichtingen voldoet, zal ongetwijfeld een grote rol gespeeld hebben.

Toch waren beide partijen tevreden met de uitspraak. De advocaten van *Hingitaq 53* vonden dat "*de rechtbank heeft erkend dat de Inuit groot onrecht was aangedaan*". De Deense regering was dermate tevreden met de uitspraak dat zij niet in hoger beroep is gegaan.

www.inughuit.com

Foto's op pagina 7:

Podium Groenland, 28 november 1999 Museon Den Haag

1 Debat over duurzaam toerisme in Groenland: v.l.n.r. Finn lynge (afdeling Buitenlandse Zaken in Groenland), Anne-Marie Mikkelsen (WWF-DK), onderleiding van Marnix Koolhaas (VPRO-radio).

2 Modeshow collectie Wees Meester en Vormgever van Jezelf en Great Greenland.

3 Maskerdans door Vivi Nielsen en Jens Davidsen.

4 Debat over duurzame zeehondenjacht in Groenland: v.l.n.r. Anne-Marie Mikkelsen, Bert van den Berg (beleidsmedewerker Stichting Bont voor Dieren), Marnix Koolhaas en Finn Lynge.

5 Discussie met anti-bont activiste.

foto's: Martine Greve en Govert de Groot

Compensatie voor Samen in Noorwegen

Margot Storm, Noorwegen

Noorwegen heeft een nieuwe stap ondernomen om de Samische bevolking tegemoet te komen. *'De regering wil een eigen fonds oprichten dat een collectieve schadevergoeding zal geven voor de schade die de "Vernoorsingspolitiek" meer dan 200 jaar lang de Samische bevolking heeft aangedaan.'* Dit heeft de Noorse premier, Kjell Magne Bondevik, in zijn nieuwjaarsspeech van dit jaar bekend gemaakt. Hij kwam met het voorstel om een fonds van zo'n 19 miljoen gulden op te richten van waaruit het geld kan worden verdeeld onder de Samische bevolking (bij ons ook wel bekend als *Lappen*).

Zowel groepen, verenigingen als individuen die op de een of andere manier schade hebben geleden door de *vernoorsingspolitiek* zullen economische compensatie kunnen aanvragen. Bovendien omvat het fonds nieuwe regelingen om de Samische taal en cultuur te beschermen, te behouden en te ondersteunen. Deze regelingen zullen onder andere met middelen uit dit fonds worden gefinancierd. Het Samische parlement zal de verantwoordelijkheid op zich nemen voor het beheer van dit fonds.

Er wonen ongeveer 40.000 Samen in Noorwegen. Zij hebben altijd een nomadische manier van leven gehad, waarbij ze leefden van jagen, vissen en het houden van hun rendierkuddes. Aan het einde van de zeventiende eeuw breidde de regering haar macht uit over de gebieden die nog niet veroverd waren.
De vernoorsingspolitiek nam vele verschillende vormen aan. In 1902 werd er een wet aangenomen die het verkopen van land aan niet-Noors-sprekenden verbood. Bovendien werden er regelingen getroffen voor het in gebruik nemen van land en het winnen van energie d.m.v. waterkrachtcentrales en mijnen, zonder ook maar enige rekening te houden met de rechten die de Samen hadden op dat land. Op scholen werd het gebruik van de Samische taal verboden. Veel Samische kinderen werden naar kostscholen gestuurd, waar de geschiedenis, cultuur en religie van hun ouders en voorouders totaal werden genegeerd.

Begin jaren zestig begon zich langzaam een kentering af te tekenen in de manier waarop de Noorse regering de Samen tegemoet trad. Er werd geld opzij gezet om de Samische cultuur te behouden en te ondersteunen. Er werden musea opgericht en sommige faculteiten op de Noorse universiteiten ontwikkelden een studieprogramma dat speciaal op de Samische cultuur is gericht. In 1987 keurde het Noorse parlement een voorstel goed dat de oprichting van een eigen Samisch parlement bepleitte. Dit parlement, *Sametinget* zou zeggenschap moeten krijgen over de zaken die de Samen zelf direct aangaan. In 1992 werd vervolgens de Samische Taalwet aangenomen. Hierin werd bepaald dat alle officiële documenten en communiqués zowel in het Noors als in het Samisch beschikbaar moeten zijn. In 1997 bood Koning Harald V de Samen officieel excuses aan voor de beschamende houding die de Noorse regering in de loop van de geschiedenis tegenover de Samen heeft gehad.

De president van Sametinget, Sven-Roald Nystø, is erg blij dat de Noorse Regering eindelijk het fonds opricht. *We hebben een erg lange strijd moeten voeren voor al die Samen die compensatie hebben aangevraagd onder andere voor het verstoken zijn van onderwijs als gevolg van de vernoorsingspolitiek.*

Zo'n 700 Samen hebben al via de vereniging van gedupeerde Samen compensatie aangevraagd voor gemiste schooljaren. Dit verzoek werd eerder door de Noorse regering afgewezen. Aslak Nielsen Mienna (68) uit Masi is een van de gedupeerden. In zijn hele leven heeft hij maar een paar weken in de schoolbanken doorgebracht. Hij heeft Noors noch Samisch leren schrijven en heeft daar mee moeten leren leven. *Ik ben blij dat premier Kjell Magne Bondevik nou eindelijk eens wat aan de kwestie doet. Maar voor ons komt dit eigenlijk te laat. Zowel mijn vrouw Inga als ik zijn gepensioneerd, en nu is het te laat om alsnog in de schoolbanken plaats te nemen.*

KORT

Noorwegen

Op 1 maart hebben de Samen van het Mauken rendierbeweidingsdistrict in Noorwegen een militaire oefening weten te verhinderen. Zij deden dit uit protest tegen de voorgenomen aanleg van een groot nieuw militair oefenterrein, Mauken-Bletind geheten. De Noorse regering heeft nog geen definitieve beslissing genomen. Mocht zij dit wel doen dan hebben de Samen geen kans meer het besluit in een rechtszaak aan te vechten. Noorwegen heeft het ILO-169 verdrag inzake inheemse volken geratificeerd. Deze zaak wordt een interessante test voor hoe dit verdrag in de praktijk wordt genterpreteerd. **www.nu.no/mauken/eng**

Nikitin

Alexandr Nikitin is op 29 december 1999 door het gerechtshof van St. Petersburg van alle aanklachten vrijgesproken. Hij is mede-auteur van het Bellona-rapport, dat de wereld heeft wakker geschud over de onveilige manier waarop de Russische Noordelijke Vloot haar radioactieve afval heeft opgeslagen in de Barentsregio. **www.bellona.no**

Bezoek aan de Chanti en Nenets

Govert de Groot

Begin december is het in Moezji, in het noordwestelijke puntje van Siberië, warm voor de tijd van het jaar. Het is er zo'n 10°C onder nul als ik de helikopter uitstap. Een week eerder was het er nog min 40°C. Met de jeep rijden we over de bevroren Ob naar de Chanti in Oest Vojkary. Later bezoeken we de Nenets in Naryan Mar in noord-Rusland. In de buurt van het dorp Krasnoe sta ik tussen honderden rendieren...

Als coördinator van Arctic Peoples Alert werd ik door de Landbouwraad van de Nederlandse ambassade in Moskou in de gelegenheid gesteld naar Rusland mee te reizen met Fernand Dhondt van de Belgische ngo 'Horizon Projects'. Het eerste deel van de reis maakte ook Mark Delmartino van het EC Tacis-LIEN programma deel uit van de delegatie. Daarnaast reisden bestuursleden mee van de Russische ngo Conflictvrij Noorden.
Na een kort bezoek aan de 'Russian Association of Indigenous Peoples of the North' (RAIPON) in Moskou, ging de vlucht naar Salekhard in het Jamal-Nenets Autonome Okrugs (district) en vandaar per helikopter naar Moezji. Moezji ligt net over de Oeral aan een van de zijrivieren van de Berg-Ob in het noordwesten van Siberië. Het doel van dit deel van de reis was een 'monitoring rapport' op te stellen van onder andere een Chanti 'pilot project' van een visverwerkingsbedrijfje in Oest-Vojkary. Dit project heeft Conflictvrij Noorden tezamen met Horizon Projects opgezet. Een tocht met jeeps over de bevroren Berg Ob bracht ons in Oest-Vojkary. Daar werden wij opgewacht door projectcoördinator Piotr Ozjelov en andere Chanti. In Oest Vojkary wonen zo'n 100 mensen, waarvan het overgrote deel Chanti is en behoort tot de verwantschapsgemeenschap. De meesten zijn werkloos. Vroeger werkte ieder in de kolchoz (collectieve boerderij). We beleggen een dorpsbijeenkomst over het pilot-project die goed wordt bezocht. Men blijkt sceptisch over het project, maar veel mensen onderkennen dat het op de keper beschouwd toch een positieve ontwikkeling is. De Russen en westerlingen die hen bezochten, hebben - zo lijkt het - de dorpsbewoners in het verleden iets te vaak loze beloften gedaan. Piotr Ozjelov en de bestuursleden van Conflictvrij Noorden brachten op 15 maart een tegenbezoek aan Den Haag.

Zonder de EC-TACIS rapporteur vlogen we naar Naryan Mar in de Nenets Autonome Oblast (Regio) waar wij Alexander I. Vyucheisky opzochten. Vyucheisky nam deel aan de Arctische Dag op 31 oktober 1998 in Groningen. Hij is lid van de regionale Doema en voorzitter van 'Jasavej', de Nenet-organisatie die deel uitmaakt van RAIPON. Met de auto rijden we naar een rendierhouderij in de buurt van Krasnoe, zo'n

Nenets selecteren rendieren voor de slacht, Krasnoe, Noord Rusland, december 1999. (Govert de Groot)

50 km verderop. Hier lopen honderden rendieren rond in verschillende kralen. Zo'n vijftig Nenets, jong en oud, man en vrouw zijn hier verzameld. Hier worden de te slachten dieren geselecteerd. Door een Nenet wordt ik meegenomen naar de grote kraal. Honderden rendieren cirkelen om me heen. Hoe dicht ze ook bij me langslopen, geen een loopt tegen me op. Het is zeer indrukwekkend.
Later worden we uitgenodigd om deel te nemen aan de viering van het tienjarig bestaan van de ngo 'Jasavej' in een zaal van de Doema. Jasavej was een van de eerste Russische ngo's die bij het begin van de perestrojka actief werd. Ook nu nog verricht zij als spreekbuis van de Nenets baanbrekend werk, dat onze steun zeker waard is. Van uw giften heeft Arctic Peoples Alert US$ 500 overhandigd ten behoeve van het werk van 'Jasavej'. Ook heeft Arctic Peoples Alert Conflictvrij Noorden een bijdrage van US$ 250 gegeven ter ondersteuning van hun activiteiten voor inheemse volken.
In oktober hopen wij de Nenets en leden van Conflictvrij Noorden naar Nederland uit te nodigen.

www.raipon.org
www.arcticpeoples.org
www.indigenous.ru

drs. Martine Greve (marien toxicologe)

De bewijzen dat er zich een ingrijpende klimaatverandering voordoet stapelen zich met de jaren op. Sinds het begin van de industrialisatie in de negentiende eeuw is de gemiddelde temperatuur van de atmosfeer/troposfeer gestegen met 0.7°C. De oorzaken van de stijging zijn onderwerp van vele wetenschappelijke discussies. De ene groep wetenschappers beweert dat de schommelingen in het klimaat deel uitmaken van een natuurlijk proces, waarop de mens slechts een beperkte invloed heeft. Volgens andere wetenschappers is de verandering grotendeels te wijten aan een versterkt broeikaseffect. Het broeikaseffect is het opwarmen van de atmosfeer/troposfeer doordat bepaalde gassen in de lucht - de zogeheten 'broeikasgassen' - warmte vasthouden. De bekendste broeikasgassen zijn kooldioxide (CO_2), lachgas (N_2O), methaan (CH_4), ozon (O_3) en chloorfluorkoolwaterstoffen (CFK's). Door onder andere de verbranding van fossiele brandstoffen is de concentratie kooldioxide in de lucht toegenomen. Kooldioxide lijkt verantwoordelijk voor driekwart van het versterkte broeikaseffect. Op het Noordelijk halfrond bevat de atmosfeer nu 365 kooldioxide-moleculen per miljoen luchtdeeltjes. In 1989 waren dat er 353. Toen de metingen in 1957 begonnen lag dat getal nog rond 300.

IJsberen

Terwijl de wetenschappers discussiëren over de vraag of er nu wel of niet een versterkt broeikaseffect optreedt, nemen de inheemse volken van het Noordpoolgebied al de eerste veranderingen in hun leefomgeving waar. Bewoners van westelijk Alaska vertellen dat de afgelopen decennia de winters beduidend minder koud zijn geweest. Er is meer open water en het zeeijs is dunner. De wintervorst treedt later op dan normaal en in de lente valt de dooi vroeger in. Er valt minder sneeuw, en de toendra wordt droger. In het binnenland van Arctisch Siberië en Noord-Amerika is in de afgelopen 30 jaar de luchttemperatuur met 1.5°C per 10 jaar gestegen. Een aantal gebieden echter heeft juist te maken met een afname in de luchttemperatuur. In het oosten van Noord-Amerika en het gebied van de noordelijke Atlantische Oceaan is in dezelfde periode de gemiddelde temperatuur met 1.5°C per 10 jaar gedaald.

Wat de inheemse bevolking waarneemt is waarschijnlijk het topje van de ijsberg. Er zijn nog veel onduidelijkheden over de exacte effecten van klimaatverandering op het arctisch ecosysteem, maar een voorzichtige voorspelling hiervan is wel te geven. Door de stijging in luchttemperatuur ontstaan in het zeeijs vaker breukvlakken en zogeheten *polynya's*, grote oppervlakten van open water of dun ijs. Door afwezigheid van zeeijs kunnen algen van het warmere oppervlaktewater en de hogere lichtintensiteit profiteren. Vispopulaties kunnen groeien door de versnelde vermeerdering van algen. De verhoging van de watertemperatuur heeft ook invloed op de verspreiding en populatiegrootte van vissen die in de Arctische Oceaan voorkomen. Sommige vissoorten zullen zich naar warmere wateren bewegen, terwijl vissen die van kouder water houden verder naar het noorden zwemmen. Vissen vormen voedsel voor hogere organismen zoals de zeehond. Veranderingen in de populatiegrootte van vissoorten en wijzigingen in het type vissoorten dat van het arctische ecosysteem deel uitmaakt zijn dus ook van invloed op de top van de voedselketen. Daarnaast vormt het zeeijs het leefgebied van een groot aantal dieren, zoals de ringelrob en de ijsbeer. Op het zeeijs graaft de ringelrob gaten in de sneeuw. Deze holen zijn rustplaatsen voor volwassen beesten en bieden bescherming aan pasgeboren jongen. Als het ijs opbreekt terwijl de pups nog in het hol liggen, hebben ze weinig kans op overleving. De ijsbeer profiteert in eerste instantie van deze gemakkelijke maaltjes, maar op de lange duur is een afname van de ringelrobpopulatie ook nadelig voor de ijsbeer die erop jaagt. IJsberen hebben bovendien sterk zeeijs nodig om te kunnen jagen. Als het oppervlak en de sterkte van het zeeijs afnemen wordt het voor de ijsbeer moeilijker om een prooi te besluipen en het benodigde voedsel te vangen. Minder voedsel betekent een lagere vetreserve en een lagere overlevingskans in het barre arctische klimaat.

Rendierkalveren

Er zijn door klimaatverandering ook grote veranderingen boven land te voorspellen. De permafrost, de permanent bevroren grond, zal ten dele ontdooien. Sommige gebieden worden droger door verdamping van vocht uit de bodem. Andere gebieden krijgen te kampen met een hogere neerslag, waardoor de grond juist vochtiger wordt. De vochtigheidsgraad, temperatuur en samenstelling van de grond bepalen welke planten en bomen er kunnen leven. Door klimaatverandering kunnen veranderingen optreden in de verscheidenheid aan plantensoorten die van een biotoop deel uitmaken. Dit heeft directe invloed op de dieren die van deze planten leven. Rendierkalveren hebben bijvoorbeeld in de eerste maanden van hun leven voedselrijke grassen en wilgen nodig om snel te kunnen groeien. Als deze grassen en wilgen de competitie met dwergberken (een moeilijk verteerbare soort) verliezen, verdwijnt hierdoor het benodigde voedsel voor de kalven. Een bijkomend probleem zijn plaaginsecten. In een warme winter overleven de eitjes van deze beestjes, waar ze bij een koude winter zouden sterven. De insecten tasten planten aan waardoor planten hun bladeren verliezen. Een andere theorie voorspelt juist dat het aantal insecten afneemt doordat bij een minder koude winter parasieten op insecten langer in leven blijven en de insectenpopulatie negatief beïnvloeden.

Arctische volken

Klimaatverandering heeft eveneens gevolgen voor arctische volken. Door het afsmelten van gletsjers en zeeijs stijgt de zeespiegel. Veel dorpjes van de arctische bevolking, van oudsher vissers en jagers, liggen aan de kust. Door hun ligging worden deze dorpen door zeespiegelstijging bedreigd. De huidige bewoners zijn minder flexibel dan hun trekkende voorouders, nu ze in vaste dorpen leven en minder mobiel zijn met hun 'moderne' uitrusting. Het instabielere zeeijs maakt het moeilijker en gevaarlijker om te jagen op zeehonden. Eeuwenoude tradities kunnen zo nog verder vervagen.

Het arctisch gebied zal als gevolg van de grotere stukken open water beter bereikbaar zijn voor de scheepvaart, en voor ontginning, olie- en gaswinning. Als de vispopulaties groeien zal dit de visserij winstgevender maken en ook aquacultuur heeft meer mogelijkheden in warmer water. Daarentegen hebben toxische algen en visziektes meer kans de kop op te steken. Rendierkuddes, een belangrijke voedsel- en inkomstenbron voor volken in Eurazië en Scandinavië, kunnen door de verandering in voedselaanbod in de problemen komen.

Wereldklimaat

Uit klimaatmodellen valt af te leiden dat effecten van klimaatverandering in het arctisch gebied twee tot driemaal groter zullen zijn dan in andere delen van de wereld. De effecten zullen eerst waarneembaar zijn in de poolgebieden en kunnen als indicator optreden voor wat er in andere gebieden kan gebeuren. Daarnaast kunnen veranderingen in arctische systemen wereldwijde effecten tot gevolg hebben. Door een veranderd weerkaatsingsvermogen van het arctisch gebied (licht weerkaatst beter op sneeuw dan op land) is een verdere stijging in luchttemperatuur te voorspellen. De oceaancirculatie, die vanuit de poolgebieden wordt gestuwd, kan ingrijpend veranderen en hierdoor het klimaat beïnvloeden. Daarnaast kan de toendra als bron van methaan fungeren. Als meer permafrost smelt kunnen meer bacteriën in de toendragrond methaan produceren. Een hogere uitstoot van methaan heeft een verdere versterking van het broeikaseffect tot gevolg. Al deze processen kunnen dus wereldwijde klimaatverandering stimuleren.

www.vrom.nl/milieu/broeikaseffect
www.wnf.nl/ijsbeer/
www.milieudefensie.nl

De orginele foto bekend van de WWF-campagne is in 1997 door Wayne R. billenduke in een bos genomen.

Begin dit jaar zond de VPRO een radioserie uit in het kader van het programma OVT, onder de naam ***Ter Walvischvaart***. De serie werd gemaakt door Marnix Koolhaas met medewerking van Arctic Peoples Alert. In de laatste uitzending kwam onder andere Aqqaluk Lynge, president van de *Inuit Circumpolar Conference*, aan het woord. Lynge zette duidelijk zijn visie uiteen over de campagnes van Greenpeace en de culturele en economische betekenis van de inheemse walvisvaart. OVT heeft het voornemen om van de zomer een langere rapportage over Groenland uit te zenden. Cassettebandjes van de radioserie zijn te bestellen door overmaking van *ƒ* 45 op giro 444600 t.n.v. de VPRO in Hilversum o.v.v. 'OVT - Ter Walvischvaart'. Zie Arctica nr. 7.
www.vpro.nl/ovt

De internetsite **www.xtreme.nl** heeft een hoog arctisch gehalte. Daarnaast zijn er regelmatig onderwerpen over inheemse volken op te vinden. De site-redactie heeft een opvallend kritische visie op expedities. De redacteuren zijn nu ook betrokken bij de site **www.sonera plaza.nl** Onder 'reizen' is een rapportage te vinden over Groenland en binnenkort over Siberië. Op de laatstgenoemde site valt ook video te bekijken, maar dit stelt wel hoge eisen aan de computer en software.

De tentoonstelling **Indian Summer** - *de Eerste Naties van Noord-Amerika* in de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis in Brussel is tot en met 23 april verlengd. Men wordt welkom geheten met onder andere de Innu-tekst *Minu-takushinik nimushuminat utassiuat* - 'Welkom in het land van onze voorouders'. De tentoonstelling stelt teleur als het gaat over de hedendaagse situatie van de volken van Noord-Amerika. De tentoonstelling biedt veelal oude voorwerpen, omgeven met veel monitors. Wel uniek om te zien zijn enkele voorwerpen van de Innu, waaronder een oude kariboejas.

Op de **Op Pad beurs** in het congresgebouw te Den Haag stonden de vertrouwde reisorganisaties die zich richten op reizen naar arctische gebieden zoals Beluga Adventures uit Diemen. Maar Arctic Peoples Alert ontdekte ook een nieuwe: Lizard Too - Trekking & Expedities - Siberië Slapend Land Wakkere reizen tel. 0481 - 483487 **www.L2.nl**

Canuit in Eindhoven organiseert ook dit jaar weer zijn traditionele **Paasmarkt** op 24 april van 11 uur tot 16 uur. Naast Groenlandse en Canadese Inuitkunst probeert Canuit nu ook materiaal van de Samen in te voeren. F. D. Rooseveltlaan 116, 5625 PD Eindhoven tel/fax 040-2415806 **http://ourworld.compuserve.com/homepages/canuit**

Rugzaktip: Het boek ***In Siberia*** van Colin Thubron is vertaald. Misschien is het niet zo verstandig dit boek te lezen als je in noord-Siberië reist, of misschien juist wel omdat je vele indrukken extra versterkt worden. Wat ik in de vertaalde uitgave mis is de kaart. Aardig zijn de flitsen terug in de tijd. Dit uitgestrekte gebied is diep getekend door zijn roerige geschiedenis. Slechts hier en daar komt de situatie van de inheemse bevolking aan de orde, zo worden er vormen van sjamanisme besproken. Het boek helpt de lezer dit lange tijd zo in geheimen gehulde gebied beter te begrijpen. In Siberië, ISBN 90 450 0227 2; Uitgegeven door Atlas, Amsterdam *ƒ*49,90

Midden-Groenland en het kustgebied van Labrador vormen onderdeel van het zogenoemde Archaeïsche Schild van het Noord-Atlantische gebied. Dit schild of kraton is één van de oudste delen van het de continentale aardkorst. Bij Isua, aan de Nuup Kangerlua (Godthåbsfjord) in West-Groenland, komen de gesteenten van dit schild aan de oppervlakte. De Isua Gebande IJzer Formatie heeft een ouderdom van 3.760 (±70) miljoen jaar. **Naturalis** in Leiden heeft hiervan een 275 kg wegend stuk **oersteen** gekregen van de Geologische Dienst van Denemarken en Groenland. Hierin zijn aanwijzingen voor het allereerste leven op aarde aangetroffen. De oersteen wordt permanent tentoongesteld.
www.naturalis.nl

